

GESCHICHTSPOLITIK UND SOZIALWISSENSCHAFTLICHE THEORIE

Tihomir Cipek

*Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu*

Recenzija

Zbornik koji predstavljamo javnosti rezultat je rada sekcije Politika i povijest Njemačke udruge za političku znanost (Deutsche Vereinigung für Politische Wissenschaft, DVPW).^{*} Radi se o trećem zborniku u nizu koji iz različitih aspekata tematizira politiku povijesti. Prije njega objavljeni su zbornici “Engagierte Demokraten. Vergangenheitspolitik in kritischer Absicht” (1999) i “Geschichtspolitik. Wer sind ihre Akteure, wer ihre Rezipienten?” (2004). Objavljeni su tekstovi najprije u obliku izlaganja bili predstavljeni na kongresima DVPW-a.

Politika povijesti mlada je politološka disciplina koju su začeli upravo njemački politolozi i politologinje. Pojam politika povijesti prvi se put spominje 1986. godine u čuvenom “Historikerstreitu” (svađi povjesničara). Isprva se dakle radilo o pojmu kojim se u polemikama nastojao raskrinkati protivnik kao prevrtljivac koji izvrće povijesne činjenice da bi “dokazao” vlastite teze. U smislu novog politologijskog koncepta ko-

jim se istražuju politički procesi prvi ga je upotrijebio Michael Wolffsohn 1988. godine. Nakon prihvaćanja kulturalnog obrata i u političkoj znanosti pojmom politika povijesti označuje se nova politologijska disciplina. U tom ga je smislu krajem devedesetih godina 20. stoljeća afirmirao Edgar Wolfrum. Zadaća politike povijesti jest analiza političko-legitimacijske funkcije različitih interpretacija povijesti. Tri su glavna područja predmet njezine analize: prvo, slika povijesti koja ima integrativnu funkciju za društvo; drugo, povijesne pretpostavke političkog djelovanja (*legacy*-teorija) koje imaju konstitutivnu funkciju za recentni politički sustav; i, treće, način i cilj zbog kojeg se neki povijesni događaj neposredno rabi u politici: da bi se iz povijesti legitimiralo političko djelovanje, izvršilo razgraničenje prema prošlom političkom poretku, ili povijest pak služi kao argument u dnevnoj stranačkoj političkoj borbi.

Urednici zbornika u uvodnoj su studiji naglasili da tekstovi u zborniku pro-

^{*} Horst-Alfred, Heinrich/Michael Kohltruck (ur.), *Geschichtspolitik und sozialwissenschaftliche Theorie*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2008, 146 str.

izlaze iz dviju kultura gnoseoloških teorija unutar društvenih znanosti. Realističke, koja smatra da su ljudi kao spoznajući subjekti sposobni neposredno spoznati stvarnost koja ih okružuje i da stoga svoje spoznaje mogu provjeriti neposredno u samom realitetu. Naravno, realisti ne tvrde da su spoznaja i svijet identični, ali smatraju da je moguća objektivna spoznaja, iako, naravno, priznaju da ne možemo imati potpuno izvjesno znanje o svijetu. Suprotno tomu, konstruktivistička paradigma pretpostavlja da nije moguće neposredno iskustvo svijeta, nego da je spoznaja uvijek rezultat naše konstrukcije, dakle spoznajući svijet, mi samo pretpostavljamo da je on jednak našoj predodžbi. U taj tip teorija spada *cultural turn* koji svraćá pozornost na kulturnu dimenziju političkih procesa. Obje su teorije primijenjene u politologijskim istraživanjima tranzicije koja se bave utjecajem *cleavages* ili pak *legacies* na institucionalizaciju političkih struktura u postsocijalističkim državama. Tekstovi zbornika mogu se čitati i kao razgovor između realista i konstruktivista, te su s metodologijskog motrišta izuzetno poticajni i zanimljivi.

U tekstu "Erklärung von Geschichtspolitik mittels der Theorie sozialer Identität" Horst-Alfred Heinrich analizira odnos između teorije socijalnog identiteta i politike povijesti. Pita se zašto pojedinci i socijalne grupe za konstrukciju svojeg identiteta nužno trebaju "veliku i slavnu povijest". Odgovor je pronašao u postavkama teorije socijalnog identiteta koja pokazuje kako svi ljudi, a i socijalne skupine, imaju potrebu za samopoštovanjem. Ono proizlazi iz socijalnog vrednovanja pri kojem jedna skupina sebe doživljava boljom od druge. Za to joj je nužno potrebno da svoju povijest tuma-

či kao veliku i slavnu. Zanimljiv je njegov primjer njemačke politike povijesti, jer radi se o naciji koja se zbog nacizma ne može pozitivno identificirati sa svojom prošlošću. Na tom je primjeru uspješno pokazao značajke teorije socijalnih identiteta Henria Tajfela. Zaključio je da se ona može uspješno primijeniti u tumačenju sukoba u kulturi sjećanja i politici povijesti, ali ujedno ukazuje i na njezina ograničenja.

Johannes Marx u tekstu "Geschichtspolitik und Rational Choice-Theorie. Zur ökonomischen Betrachtung kultureller Phänomene" pokazuje kako se ekonomska istraživanja mogu uspješno povezati s konceptom politike povijesti. Polazi od stava da se širenjem pojedinih slika povijesti doprinosi uspjehu pojedinih političkih odluka, koje, naravno, imaju i ekonomske posljedice ili su zapravo od početka imale jasne ekonomske ciljeve. Naime određena politika povijesti utječe na način razumijevanja stvarnosti, dakle na subjektivni doživljaj zbilje, a samim time i na način političkog odlučivanja i djelovanja. Iz određene slike povijesti pojedinac će odabrati ono djelovanje kojim će povećati svoju dobit. Kultura i s njome usko povezana percepcija povijesti definirane su kao proizvod, ali i kao pretpostavka individualnog djelovanja, što je ključna teza ovog članka.

Mark Arenhoevel u tekstu "Das Gedächtnis der Systeme" razvija svoje stavove pomoću teorije socijalnih sistema. Smatra da ona omogućuje da se spozna tko su nositelji socijalnog sjećanja, u kakvom su međusobnom odnosu razni podsustavi sjećanja, te da se shvate promjene slike povijesti izazvane globalizacijom. Tvrdi da su socijalni sistemi nezamislivi bez vlastitog sjećanja koje oblikuje njihov identitet. Svaki se sistem

mora razlikovati od nekog drugog sistema, a to pretpostavlja da jasno razlikuje svoju prošlost od svoje budućnosti. Taj se odnos temelji na spoznaji o tome što se ne smije zaboraviti, odnosno čega se trebamo sjećati. Sjećanje je pojmljeno kao pretpostavka za oblikovanje dobre komunikacije unutar sistema na kojoj se temelje javni diskursi, a time i političko odlučivanje. Ističe da je rezultat politika povijesti unutar političkog sistema politička obveza, obveza da se određenim događajima iz povijesti iskazuje javno poštovanje. Arenhoevel zaključuje da svaki politički sistem radi vlastite stabilnosti nastoji njegovati sjećanje na događaje iz povijesti koji ga legitimiraju te ih tumači kao dobar ishod povijesnih zbivanja.

U tekstu pod naslovom “Konstruktion, Bedeutung, Macht. Zum kulturwissenschaftliche Profil einer Analyse von Geschichtspolitik” Harald Schmid ukazao je na kontinuitet znanstvenih istraživanja kulture unutar kojih je došlo do propitivanja samog pojma kulture. Istaknuo je kako kulturalne studije žive od preuzimanja istraživačkih motiva strukturalizma, a kao bitno obilježje novog kulturalnog pristupa navodi nestanak “velikih pripovijesti”. Dalje naglašava da za objašnjenje djelovanja političkih subjekata treba dobro istražiti odnos između slika o povijesti i njihove veze s političkim interesima, tvrdeći da je to moguće samo ako se istraživanje politike povijesti povežu s istraživanjem kulture. Na taj se način mogu otkriti izvori simboličke strane moći, a to je u suvremeno vrijeme vladavine medija iznimno važno. Mediji i politika simbola postaju naima važan subjekt legitimacije političkog poretka.

U svom članku “Politische Erinnerung. Eine akteurs- und handlungsbe-

zogene Perspektive auf den Zusammenhang von Gedächtnis, Erinnerung und Politik” Brigitta Schwelink – koja se afirmirala kao urednica knjige “Politikwissenschaft als Kulturwissenschaft” – naglašava potrebu da se tragovi prošlosti traže i ondje gdje se ona prvi pogled ne vidi, dakle ondje gdje nije izričito zastupljena. Smatra da bi se analizom sjećanja moglo pokazati na koji se način oblikuju društvene veze, a samim time i odnos između procesa pamćenja, političkog identiteta i političkog legitimiteta. U tom se smislu zalaže za istraživanje utjecaja povijesti na politiku te načina na koji se politika služi poviješću za legitimaciju svojih postupaka. Smatra da u obzoru politike povijesti treba istraživati način na koji se u javnosti predstavlja odnos između kolektivnog sjećanja, procesa pamćenja u svrhu simboličkog ocrtavanja, a samim time i stabilizacije političkih kolektiva.

Zbornik zaključuje tekst Claudie Froelich i Michaela Kohlstrucka “Aus der Geschichte lernen. Zur aktuellen Bedeutung einer Alltagsmaxime” u kojem se, kako nam govori i naslov njihova članka, pitaju može li se učiti iz povijesti. Prikazan je način na koji se Nijemci suočavaju sa svojom prošlošću i kako se s obzirom na aktualne političke zahtjeve mijenja pedagoška funkcija maksime *historia magistra vitae*. Konstatirali su da se u suvremenom njemačkom društvu zahtjev da se uči iz povijesti shvaća na nekoliko različitih razina. Na razini etike radi se o zahtjevu da se iz učenja izvuče moralna pouka, dakle više se radi o tome da se uči od povijesti nego o njoj. Istaknuto je da taj tip učenja o prošlosti nastoji oblikovati spoznaju o važnosti poštovanja ljudskih prava. Učenje od povijesti za Nijemce znači da se učenici identificiraju sa svojom nacijom i da na

taj način osjete obvezu da poštuju žrtve nacističkog režima.

Ova knjiga bit će dragocjena pomoć politologinjama i politolozima koje zanima način na koji se konstruira političko, dakle onima koje zanima jedan od najvažnijih aspekata politike, naime borba za vlast nad formiranjem javnog diskursa. Očito je naime da onaj koji ima monopol nad označavanjem i definiranjem socijalnih fenomena u pravilu dominira i u politici. Stoga su se kolegice i kolege okupljeni u DVPW-u potrudili pokazati kako politologija traži odgovore na ovo za legitimaciju političkog poretka ključno pitanje. Iz njega proizlaze pitanja na koje ukazuje ova knjiga. Tko odlučuje o javnom predstavljanju određene slike povijesti? U čijem se interesu određuje-

ni povijesni događaji nastoje potisnuti, a drugi istaknuti? Kako se uopće oblikuje određeni sustav značenja? Kako određena percepcija povijesti utječe na djelovanje političkih subjekata? Koliko se uopće na nečije stavove i djelovanje može utjecati službenom slikom povijesti? Koliki je prostor za manipulaciju različitim interpretacijama povijesti? Ova knjiga pružit će izvrsne metodologijske naputke za traženje odgovora na navedena pitanja. Na mnoga su pitanja na primjerima Japana i Njemačke autorice i autori već dali izvrsne odgovore. Stoga ovaj zbornik preporučujemo hrvatskoj stručnoj javnosti koja želi upoznati ne samo politiku povijesti kao novu politologijsku disciplinu nego i najnovije smjerove istraživanja njemačke političke znanosti.